

Akta nuncjatury polskiej*

Z prawdziwą radością należy powitać wielkie przedsięwzięcie naukowe, jakim jest rozpoczęta w 1990 r. seria wydawnicza *Acta Nuntiaturae Polonae*. Kierownikiem (moderatozem) tej serii jest znany histo-

* *Acta Nuntiaturae Polonae*. T. 1: *De fontibus eorumque investigatione et editionibus. Instructio ad editionem. Nuntiorum series chronologica*. Auctore H. D. Wojtyśka CP. Roma 1990 Institutum Histori-

ryk ks. Henryk Damian Wojtyska, a wydawcą Polski Instytut Historyczny w Rzymie razem z Fundacją Lanckoroński.

Jak ważną rolę odgrywały i odgrywają nuncjatury apostolskie w dyplomacji papieskiej i życiu Kościoła w poszczególnych krajach, nikomu chyba nie trzeba mówić. Te instytucje dyplomatyczne od dawna wzbudzały też zainteresowanie historyków i znane są edycje źródeł dotyczących poszczególnych nuncjatur: francuskiej (*Acta Nuntiaturae Gallicae*), niemieckiej (*Nuntiatuiberichte aus Deutschland*) i włoskich (*Nunziature d'Italia*). Nuncjuszami apostolskimi w Polsce i ich pismami zajmowano się już w połowie XIX w. (Aleksander Przeździecki, Erazm Rykaczewski), a po otwarciu Archiwum Watykańskiego w 1881 r. badania nad nimi prowadzili historycy skupieni w Akademii Umiejętności w Krakowie (Stanisław Smolka, Ludwik Boratyński, Edward Kuntze, Czesław Nanke).

Rozpoczęte przez H. D. Wojtyskę wydawnictwo ma na celu opublikowanie wszystkich źródeł związanych z działalnością nuncjatury polskiej i tym samym udostępnienie ich szerokim kręgom uczonych. Jest to dzieło zaplanowane na 60 tomów, z których część będzie w paru lub kilku woluminach. Na przestrzeni niecałych dwóch lat ukazało się 5 tomów akt nuncjatury polskiej. Świadczy to o wielkim rozmachu i dobrym przygotowaniu do podjęcia tego dzieła. W swojej recenzji pragnę zwrócić uwagę tylko na dwa pierwsze tomy, które opracował kierownik całego wydawnictwa, ks. H. D. Wojtyska.

Tom pierwszy serii *Acta Nuntiaturae Poloniae* dedykowany jest Ojcu św. Janowi Pawłowi II, Odnowicielowi polskiej nuncjatury. Księgę rozpoczyna krótka przedmowa, po której mamy wykaz skrótów, a po nim obszerną bibliografię, zawierającą wydawnictwa źródeł oraz opracowania, dotyczące nuncjatury apostolskiej w Polsce. Pierwsza, najobszerniejsza część dzieła, *De fontibus eorum investigatione et editionibus* (s. 1—172), składa się z dwóch rozdziałów. W pierwszym, „o nuncjaturze polskiej i o pismach jej dotyczących”, Autor przedstawia najpierw historię nuncjatury polskiej, od Zachariasza Ferreri zaczynając, którego słusznie uważa za pierwszego nuncjusza w Polsce (1519—1521). Dołąd bowiem na ogół uważało się za pierwszego nuncjusza w Polsce, bądź za tego, od którego zaczyna się stała nuncjatura w Polsce, Alojzego Lippomano (1555—1557). Legacja Ferreriego nosiła cechy nuncjatury. Miał on bowiem „*omnia, quae — nostris aetatibus doctorum sententia — ad permanenetem et stabilem nuntiaturam apostolicam requiruntur*” (s. 33), a mianowicie: instrukcję daną na piśmie, uprawnienia ju-

cum Polonicum Romae. 8° ss. XXVIII, 477; T. 1: *Zacharias Ferreri (1519—1521) et Nuntii Minores (1522—1553)*. Ed. H. D. Wojtyska CP. Roma 1992 Institutum Hist. Pol. Romae. 8° ss. LXII, 498.

rysdykcyjne, listy uwierzytelniające, obowiązek załatwiania spraw państwowych i kościelnych. Przemawia za tym także długość trwania jego poselstwa.

Do upadku Rzeczypospolitej w końcu XVIII w. było 60 nuncjuszy apostolskich, 5 legatów papieskich i kilku nuncjuszy nadzwyczajnych. Po latach niewoli nuncjatura w Polsce została wznowiona w 1919 r. i pierwszym nuncjuszem został Achilles Ratti. W 1945 r. władze Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej zerwały stosunki dyplomatyczne ze Stolicą Apostolską i Filip Cortesi był ostatnim nuncjuszem tego okresu. Dopiero 17 VII 1989 r. została przywrócona nuncjatura w Polsce, a 27 VIII tegoż roku został zamianowany nowy nuncjusz, arcybiskup Józef Kowalczyk.

Dalej Autor omawia wszystkie rodzaje pism, związanych z misją nuncjusza, a więc akt nominacji, listy uwierzytelniające, instrukcja dla nuncjusza, uprawnienia jurysdykcyjne, akta procesów informacyjnych kandydatów na biskupów, listy kardynałów z sekretariatu papieskiego do nuncjuszy i ich pomocników, listy nuncjuszy do sekretariatu papieskiego, dzienniki i itineraria, relacje końcowe i dokumenty związane z legacją. Następnie omówione są zbiory zawierające dokumentację, dotyczącą działalności nuncjuszy polskich.

W rozdziale drugim Autor omawia dotychczasowe badania nad aktami nuncjatury polskiej i ich efekty, opracowania i wydawnictwa źródeł. Zaczyna od Józefa Garampiego, który w latach 1772—1776 był nuncjuszem w Polsce, a ponadto zajmował się dziejami tej nuncjatury. Omówione są tu wszelkie badania polskich i zagranicznych historyków oraz wydawnictwa z tej dziedziny aż po czasy współczesne.

Część drugą dzieła stanowi *Instrukcja do wydawnictwa* (s. 173—189). W niej zawarto zasady, które zostały przyjęte przy wydawaniu akt nuncjatury. Przyjęto je w oparciu o doświadczenia wydawców innych nuncjatur, francuskiej, niemieckiej i włoskich. Będą więc wydawane wszystkie dokumenty związane z działalnością nuncjatury w Polsce w latach 1519—1797 i 1919—1947. Część dokumentów — z powodu wielkiej ich ilości — będzie opublikowana w postaci regestów.

Zasadniczą, trzecią częścią dzieła jest chronologiczny wykaz nuncjuszy (*Nuntiorum series chronologica* — s. 191—339). Zaczyna go krótki wstęp, podający sposób prezentacji poszczególnych nuncjuszy i ich pomocników. Następnie w porządku chronologicznym, stanowiącym podstawę do porządku kolejności tomów wydawnictwa, prezentowani są poszczególni nuncjusze. Taka prezentacja zawiera krótki rys biograficzny nuncjusza, a następnie dane dotyczące jego misji w Polsce (nominacja, instrukcja, listy uwierzytelniające, uprawnienia, relacja końcowa, przybycie i wyjazd z Polski). Dalej podane są główne źródła, wydawnictwa, ewentualni współpracownicy nuncjusza i bibliografia.

Te plansze dotyczące poszczególnych nuncjuszy są bardzo przejrzyste i zawierają ogrom informacji na temat wszystkich polskich nuncjuszy i innych pracowników nuncjatury. Tych plansz jest 60, a więc tyle, na ile tomów zaplanowane jest całe wydawnictwo. Dla olbrzymiej większości nuncjuszy przeznaczony jest jeden tom.

Po serii nuncjuszy zamieszczone zostały dodatki (appendices — s. 341—430), w których opublikowano szereg dokumentów łączących się z funkcjonowaniem i organizacją nuncjatury, zaczynając od listu króla Zygmunta Starego z 29 VI 1520 r. do Erazma Ciołka w Rzymie w sprawie uprawnień nuncjusza, aż po informację z 17 VII 1989 r. o wznowieniu stosunków dyplomatycznych między Stolicą Apostolską i Polską i wznowieniu nuncjatury. Książkę zamyka indeks osób, instytucji i miejscowości.

Tom ten jest jakby wprowadzeniem w serię wydawniczą akt nuncjatury polskiej. Opracowany został z wielkim znanstwem dziejów nuncjatury polskiej, źródeł do niej, dotychczasowych wydawnictw i literatury. Już sam w sobie jest ważnym osiągnięciem naukowym.

Ten sam Autor opracował i wydał tom drugi akt nuncjatury polskiej, zawierający akta Zachariasza Ferreri i nuncjuszy mniejszych (Rzym 1992). We wstępie do tego tomu ks. Wojtyśka prezentuje najpierw pierwszego nuncjusza Ferreriego i następujących po nim aż do 1553 r. nuncjuszy, zwanych mniejszymi. Ich poselstwa trwały krótko i związane były z sejmami Rzeczypospolitej. Następnie omawia pisma tychże nuncjuszy oraz daje ich itineraria w czasie misji w Polsce. Dalej prezentowany jest wykaz źródeł, które w tym tomie są publikowane i zbiorów, w których się znajdują. Najwięcej dokumentów pochodzi z Archiwum Watykańskiego i Biblioteki Watykańskiej. Szereg z nich pochodzi ze zbiorów polskich, jak Archiwum Główne Akt Dawnych, Biblioteka Narodowa, Biblioteka Polskiej Akademii Nauk w Kórniku, Biblioteka Jagiellońska, Biblioteka Czartoryskich, a także i z Biblioteki Litewskiej Akademii Nauk w Wilnie. Następnie mamy wykaz dzieł polskich i zagranicznych, w których akta i listy nuncjuszy były już publikowane oraz zestawienie opracowań i źródeł pomocniczych, wykorzystanych w tym tomie.

Po tych wstępnych rzeczach publikowane są źródła, dotyczące poszczególnych nuncjuszy, w porządku chronologicznym sprawowania przez nich misji w Polsce:

Zachariasz Ferreri i jego współpracownik Jan de Tedaldis — 55 pozycji z okresu od lipca 1519 r. do początku stycznia 1523 r. (s. 1—134);

Tomasz Crnić (Nigro) — 5 listów z okresu od 21 XII 1522—3 III 1523 r. (s. 135—147);

Jan Antoni Buglio i nuncjusz nadzwyczajny Gundislavus de Sangro — 36 pism — od 20 II 1524 — wrzesień 1526 (s. 149—224);

Mikołaj Fabro — 13 pism — od 14 XI 1525 — 16 III 1526 (s. 225—246);

Jan Franciszek Cito — 35 pism — od 16 XI 1525 — 3 XI 1527 (s. 247—284);

Pamphilus de Strassoldo — 16 pism — od 10 IX 1536—25 XII 1536 (s. 285—312);

Hieronim Rorario — 22 pisma — od 29 VI 1539—17 XI 1540 (s. 313—351);

Otto Truchsess a Waldburg — 11 pism — od 29 VII 1542—18 II 1543 (s. 353—376);

Hieronim Martinengo — 22 pisma — od 25 II 1548—18 II 1549 (s. 377—416);

Marek Antoni Maffel — 10 pism — od 27 V 1553—30 X 1553 (s. 417—431).

Tom zamykają indeksy osób, instytucji i miejscowości.

Materiał tu zaprezentowany dotyczy działalności nuncjatury w okresie narastania ruchu reformacyjnego w Polsce. Obrona Kościoła Katolickiego była głównym przedmiotem troski i zabiegów dyplomatów papieskich. Występują też i inne sprawy, jak pozyskanie Polski do walki z Turcją, czy też myśl o pozyskaniu dla Kościoła Katolickiego państwa Moskiewskiego. Opublikowane w tym tomie źródła są wielką pomocą dla historyków tego okresu. Pokażna część tych pism nie była dotąd publikowana. Razem z tymi, które były już drukowane w różnych wydawnictwach zagranicznych i polskich, stanowią wartościową całość.

W obu tomach na uwagę zasługuje przejrzystość układu oraz piękna szata graficzna. Pierwszy tom stanowić będzie zasadniczą pozycję dla wszystkich badaczy dziejów nuncjatury polskiej, natomiast drugi daje historykom ważny zestaw źródeł do dziejów dyplomacji papieskiej w okresie formowania się nuncjatury w Polsce i obrony Kościoła Katolickiego przed reformacją. Wypada życzyć, aby rozpoczęta przez ks. Wojtykę wielka i ważna seria wydawnicza została pomyślnie zrealizowana do końca.

Tadeusz Kraheł